

Надія Гербут

**ФОРМУВАННЯ ЕГАЛІТАРНОГО ГЕНДЕРНОГО
СВІТОГЛЯДУ У ПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ:
КОНЦЕПТУАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ**

У статті автор розглядає основні концепції західної політичної науки, які пов'язані з гендерним питанням, і проводить аналіз з погляду їхнього значення для становлення та еволюції гендерного егалітаризму у політичній сфері.

***Ключові слова:** гендерний егалітаризм, статева роль, фемінізм, гендерний підхід.*

Gerbut N. Formation of egalitarian gender attitudes in the political dimension: conceptual and historical analysis. In the present article the author examines the basic concepts of Western political science that relate to the gender issue and provides analysis from the point of view of their contribution to the formation and evolution of gender egalitarianism in the political sphere.

Key words: gender egalitarianism, sexual role, feminism, gender approach.

Однією з важливих ознак представницької демократії та політичної культури загалом є гендерний підхід, сутність якого полягає у врахуванні інтересів як жінок, так і чоловіків. Сучасний цивілізований світ з розумінням сприймає той факт, що явища, які відбуваються у суспільстві, по-різному впливають на соціально-статеві групи, викликаючи неоднакові їх реакції.

У 90-х роках міжнародні організації почали розробляти стратегії щодо подолання гендерної нерівності у всіх політичних, економічних і суспільних сферах. Але щоб сьогодні принципи егалітарності (рівність прав для обох статей та рівність можливостей для їх реалізації) сприймалися принаймні західним суспільством як загальноприйняті суспільні норми, людству довелося пройти через довгий історичний шлях переосмислення понять «справедливість», «рівність», «свобода», «незалежність», «права» тощо та відповідної переоцінки ролей статей у суспільному житті.

Метою цієї статті є ретроспективне дослідження філософсько-політичних концепцій, які репрезентують історію соціостатевих відносин у суспільно-політичній сфері та аналіз цих концепцій у контексті їх позитивного або негативного впливу на формування егалітарного гендерного світогляду.

Історично склалося так, що статеві відмінності дуже часто ставилися над індивідуальними, якісними відмінностями особистості чоловіка і жінки [1].

З самого початку розвитку західної філософської думки феміне символічно асоціювалося з темними силами богинь

землі, тобто з тим, що протилежне розуму. В грецькій міфології простежується явний перехід від архаїчного культу родючості до культу раціональних богів-чоловіків.

У піфагорейській таблиці основних протилежностей (VI ст. до н. е.) жіноче експліцитно належить до хаотичного, невпорядкованого, до того, що не має форми. Чоловіче ж, навпаки, пов'язується з активною, детермінуючою формою. Зв'язок чоловічого з раціональним, а жіночого з емоціональним міцно утвердився в античній філософії [2, с. 21].

Погляди Платона на проблематику статі були зумовлені, з одного боку, традиціями античного суспільства, в якому жінка мала меншу цінність, ніж чоловік, а з іншого – радикальними ідеями щодо рівності жінок і чоловіків, що висувалися в той час. Це призвело до певних концептуальних розбіжностей у його творах [3, с.31].

У своєму видатному діалозі «Держава» Платон висунув егалітарні ідеї щодо становища жінок, оскільки це було необхідною умовою побудови ідеальної держави, в якій усі люди повинні діяти в ім'я загального блага. Він вважав, що жінки можуть брати участь у державних справах нарівні з чоловіками, в тому числі, навчатися військовому мистецтву. Але при цьому філософ зазначав, що жінки мають зовсім іншу природу: при тому, що вони мають однакові з чоловіками природні задатки, наприклад, щодо охорони держави, розвинені ці здібності слабше [4, с. 246–254].

У «Законах» Платон також вказував на те, що жіноча стать слабша чоловічої, внаслідок чого вона є більш скритною та лукавою. Жіночу природу за своєю цінністю він вважає принаймні у два рази гіршою за чоловічу. Далі, розглядаючи ієрархічні відносини між людьми, Платон зазначає, що кращі люди стоять вище гірших, старі взагалі краще юнаків, а тому батьки вище дітей і чоловіки вище жінок і дітей [5, с. 258, 415].

Один із найвидатніших філософів Греції Аристотель взагалі відкидав ідею схожості чоловіка і жінки. У своїй біологічній роботі «Про виникнення тварин» він висловлює

думку, що жінка майже не бере участі у народженні дитини і є майже безплідним чоловіком. Своє припущення щодо фізичної меншовартості жінок Аристотель пояснював тим, що чоловік передає зародкові «форму», тобто душу, а жінка – тільки матерію, тобто тіло. Оскільки душа за своєю природою є вищою за тіло, тому необхідно, щоб жіноче та чоловіче було розділене одне від одного. Саме це, на думку філософа, а не біологічна доцільність, є головною причиною існування двох статей. Чоловік і жінка так само, як і раб та вільний, мають різну природу і не можуть бути рівними [6, с. 86, 90–91]. Жінка, на думку Аристотеля, є недорозвиненим чоловіком, відхиленням від норми, «жіночість необхідно розглядати як певний природний недолік» [6, с. 184].

У «Політиці», розглядаючи суспільні ролі чоловіка і жінки, античний мислитель робить висновок, що «перший за своєю природою вище, друга нижче, і от перший, – володарює, друга знаходиться у підкоренні» [7, с. 383].

О. Вороніна зазначає, що Аристотель розділив суспільство на дві окремі сфери – політику і домашнє господарство. Нижча сфера домашнього господарства має призначення звільнити чоловіків від побутових проблем, щоб вони могли присвятити себе вищим політичним справам. Ці ідеї мали подальший вплив на європейську філософію права [8, с. 58].

Раннє християнство привнесло егалітарні ідеї щодо розуміння жіночого та чоловічого начал, що суперечило античній та іудейській традиціям. Апостол Павло у Посланні до Галатів наголошував, що всі, хто в Христі не діляться ані за національністю, ані за соціальним становищем, ані за статтю. Таке проголошення духовної рівності відкривало для жінок нові можливості. У християнських общинах жінки відігравали значну роль у пропаганді християнського вчення, але вже у II ст. н. е. їх позбавили права на церковну проповідницьку діяльність. У цей час вибудовуються жорсткі патріархальні структури, доцільність яких теоретично обґрунтовувалася теологією: саме божественний план визначив світ, у якому чоловіки панують, а жінки підкоряються.

Перші п'ятьсот років християнство перебувало під сильним впливом неоплатонізму, яке ототожнювало чоловіка з благом, духовною реальністю, а жінку – з темрявою, з тим, що знаходиться поза духовним царством. Першою й найочевиднішою ознакою недосконалості і фрагментованості світу є статевий поділ. Подолання хаосу антогоністичного світу можливе лише за умови контролю раціонального чоловічого над ірраціональним жіночим. Н. Чухим зазначала, що за п'ять століть християнські мислителі, від Філона до Августина, зробили синтез біблейської інтерпретації грецької філософії, зберігаючи строгу метафізику Платона.

Концепція Августина, що охоплювала майже всі вчення стародавнього світу, була найвпливовішою до тринадцятого століття і характеризувалася, зокрема, намаганнями представити жіночість не як злий феномен, а як частину божественного плану.

Августин, як і інші представники Олександрійської школи, вважав, що Бог як духовна сутність не має статі. Отже, людина може бути створена за його подобою лише у сенсі душі, а тому і жінка, й чоловік є рівними у духовному служінні. Але що стосується приватної та громадської сфер життя, то тут видатний християнський мислитель робить висновки, які відповідають ідеям платонівської метафізики: смисл створення жінки полягає у тому, щоб бути помічницею чоловіка, підпорядковуватися чоловічому авторитетові [3, с.35–42].

У часи Середньовіччя, яке характеризується розвитком схоластичної філософії, ставлення до жіночості стало ще більш негативним. На розвиток християнської мізогінії вплинуло перевідкриття Аристотеля у другій половині XIII сторіччя. Тома Аквінський, один з найвидатніших теологів і філософів західної церкви, пристосовуючи вчення Аристотеля до католицизму, відновив разом з тим і античну ідею статевої нерівності, що випливала з поняття ієрархічності світу. У своєму головному трактаті «Сума теології» він стверджував, що чоловік – це початок і кінець жінки, як Бог початок і кінець усього. Існування жінки

виправдовується необхідністю допомогати чоловікові у продовженні роду. Що стосується інших справ, то інший чоловік, на думку Томи Аквінського, зміг би допомогти краще, ніж жінка. Жінка, вважає мислитель, повинна підкорятися чоловікові, оскільки вона поступається йому фізично і морально, а також слабша за нього у судженнях.

Як зазначає Т. Рябова, тема послуху жінок була дуже популярною і у подальшій середньовічній традиції, що відобразилося у творах гуманістів та церковних трактатах і проповідях. Мислителі доби Ренесансу вважали, що тільки чоловіки повинні мати владу. Але приклади успішного самостійного управління жінками державами, монастирями чи домогосподарствами не могли бути не помічені середньовічними інтелектуалами.

Дж. Боккаччо, який поділяв погляди своїх сучасників щодо панівного становища чоловіків у суспільстві, все ж таки вирішив дати оцінку діяльності найбільш яскравих жіночих постатей [9]. Він написав трактат «Про славетних жінок» («De mulieribus claris») – першу у західній літературі колекцію біографій, присвячену виключно жінкам [11, с. 1].

Боккаччо пояснював необхідність створення цієї праці (яка на жаль не перекладена ані українською, ані російською мовами) тим, що поряд із наявністю численних творів про відомих чоловіків не було жодного аналогічного історіографічного опису життя видатних жінок [10, с. 27].

Але необхідно зазначити, що його робота піддається критиці сучасними дослідниками-феміністами за приховану мізогінію. Так, К. Йордан (Constance Jordan) стверджує, що Боккаччо, замість того, щоб звеличувати найкращі якості героїнь і засуджувати аморальні вчинки, критично оцінював жіночу природу, що дуже применшило значення їх досягнень. М. Франклін додає, що, на думку автора трактату, жінка може використовувати силу тільки заради служіння, прагнення ж до влади через особисті амбіції є недопустимим [10, с. 7–8].

Крім того, середньовічні письменники-гуманісти пояснювали успіх жінок-правительниць наявністю у них чоло-

вічих якостей (таких як сміливість, рішучість, мужність), відкидаючи особливості жіночої природи у процесі управління. Одним з небагатьох винятків була думка Крістіни Пізанської, яка вважала терпіння, що традиційно асоціювалося із жіночістю, позитивною рисою, яка, поряд з мудрістю та здатністю до самоконтролю, надає жінці можливість ефективно управляти землею [9]. Але описуючи численні досягнення жінок і стверджуючи, що Бог створив абсолютно однакові душі для жінок і чоловіків, французька письменниця та філософ зазначала, що «кожній статі він дав особливі здібності та нахили, які відповідають їх призначенню» [11, с. 223–224].

Один з найяскравіших представників гуманізму, англійський мислитель Томас Мор, стверджував, що в ідеальній державі чоловіки і жінки повинні на рівних займатися суспільно-корисною працею, науками та мистецтвом. Майже через сторіччя італійській філософ-утопіст Томмазо Кампанелла у своєму відомому творі «Місто Сонця» про ідеальне суспільство писав, що чоловіки і жінки будуть здобувати рівну освіту та однаково вдягатися. «Ці ранні соціалістичні проекти рівноправ'я, особливо у Кампанелли, фактично засновані на ідеї прийняття жінками чоловічих стандартів, тобто імпліцитно у цих концепціях так само присутнє уявлення про перевагу чоловічого над жіночим» [8, с. 61].

Початок XVII століття характеризується поступовим звільненням соціально-політичної філософії від теології та спробами вивчення соціальних проблем через спостереження, логічний аналіз і дедукцію.

Один із засновників теорії суспільного договору Т. Гоббс вважав, що за своєю природою люди рівні як інтелектуально, так і фізично. Але оскільки люди є від природи егоїстичними, вони зацікавлені у порушенні тих угод, які не відповідають їхнім інтересам. Ця проблема вирішується через надання безмежної влади монархові, який має право карати за порушення угод. Причини існування патріархального типу суспільства Гоббс розглядав у контексті своєї політичної теорії: переважно батьки, а

не матері родин організовували держави. Він зробив висновок, що у природних умовах жінки і чоловіки рівні, їм притаманна однакова людська природа [13, с.47].

Крім того, Т. Гоббс стверджував, що жінка втрачає свою незалежність із підписанням шлюбного договору, що не дозволяє їй брати участь у першопочатковому суспільному договорі. Отже, основою політичного домінування чоловіка в громадянському суспільстві, на думку філософа, був патріархальний шлюб та виділення поняття «приватна сфера». А це означає, що патріархат є не природним, а суспільно створеним явищем. На жаль, погляди Гоббса щодо рівності жінок і чоловіків були скоріш винятком у традиції політичної думки того часу [12, с. 155].

В Англії у XVII сторіччі залишалася домінуючою патріархальна політична концепція, яка була систематизовано представлена у головній роботі Р. Філмера «Патріарх, або Природне королівське право». Англійський політичний теоретик був прибічником божественного права королів, а тому він заперечував природні права людини та критикував теорію суспільного договору. Щоб обґрунтувати свою теорію, Роберт Філмер звертався до біблійської історії про Адама і Єву: Бог створив тільки Адама, а Єва була його частиною, тому він мав владу над нею і над дітьми, які також походять від нього. Подарована Богом влада перейшла потім до нащадків і, врешті-решт, – до сучасних (для Філмера) монархів [13, с. 136–137].

Дж. Локк піддав критиці погляди Р. Філмера щодо спадкоємності влади у «Двох трактатах про правління». Оскільки його патріархальна теорія безпосередньо стосується питання панування чоловіка над жінкою, то Локку теж довелося розглянути це питання. Звернувшись до біблійського тексту, він навів аргументи, що заперечували існування чоловічої влади завдяки саме божественному дарові, але при цьому спокійно сприймав її як явище, що має людське походження. Розглядаючи жінок як потенційно рівних чоловікам і стверджуючи, що жіночий інтелект може бути розвинений до вищого рівня, Дж. Локк обходив питання щодо їхньої участі у політичному житті. [13, с. 142, 146, 148].

Видатний філософ епохи Просвітництва Ж.-Ж. Руссо також розглядав у своїх творах питання, що стосуються різниці між чоловіком і жінкою. Політолог та дослідниця теорії фемінізму П. Вайс вважає, що погляди Руссо були досить суперечливими та непослідовними. Наприклад, у його літературному творі «Еміль» перші чотири книги присвячені проблемама освіти чоловіків, питанням виховання жінок – тільки одна 5-та книга. У роботі «Про суспільний договір» Руссо стверджував, що політична система набуде легітимності тільки у разі рівності всіх перед законом; але все ж таки жінки не беруть безпосередньої участі у народних зборах. У «Міркуваннях про походження і причини нерівності між людьми» людина представлена надзвичайно залежною від зовнішніх обставин, що підпадає під вплив кліматичних умов, економіки, освіти та правової системи; але при цьому Руссо вважав статеву різницю найбільшою різницею людської природи. Тобто рівність чоловіків і жінок як представників людського роду не означала їхньої політичної рівності через їхні уроджені характеристики: жінка і чоловік зовнішньо та морально не схожі.

Хоча Ж.-Ж. Руссо і вважається егалітаристом та ліберальним мислителем, він ставить жінку у залежність від чоловіка, залишаючи їй мало простору для особистого розвитку та самовираження [14, с. 3–4].

Засновник німецької класичної філософії І. Кант, займаючись проблематикою філософської антропології, розглядав, звичайно, особливості жінки і чоловіка. Геніальний мислитель, що зробив кардинальний (коперніканський) переворот у теорії пізнання та у філософії загалом, у питаннях статі дотримувався все ж таки ідей, характерних для філософської тардиції. На думку більшості філософів і суспільствознавців XVIII–XIX ст., існування різних статей зумовлене тільки продовженням людського роду, тому ці питання відносили не до сфери філософії, а скоріше до фізіології чи моралі. Кант вважав, що якщо у жінки і є якесь призначення, крім народження, то це розвиток культури та моральності суспільства. В «Антропології

з прагматичної точки зору» філософ зазначав, що жінкам властиві слабкість та боязливість як необхідні якості для збереження людського роду (підключаючись про себе, жінка підключається і про дитину). Доброзвичливість, красномовність, виразність обличчя, розсудливість – це якості, на думку Канта, які необхідні жінці для розвитку у суспільстві тонких відчуттів [15, с. 35].

Питання соціального статусу жінок та теорію громадянства І. Кант розглядав у своїй роботі «Метафізика моралі». У громадянському суспільстві, яке він протиставляв природному, неправовому стану, повинно бути, за Кантом, публічне право: система законів, створених для народу. Свобода, рівність і самостійність – це три характеристики громадян, невіддільні від їх сутності. Він стверджував, що активними громадянами можуть бути лише ті, хто є господарями самих себе і не залежать від волі інших. Отже, жінки, виходячи з ідей філософа, можуть бути лише пасивними громадянами без права займатися законодавчою діяльністю [3, с.58].

Політична філософія Г. Гегеля у багатьох відношеннях є пророченням кінця традиційної політичної доктрини і сигналом її перетворення у соціологію. Він визначав природу як другорядне, допоміжне, що є матеріалом для створення людського духу, а також об'єктивного духу, який проявляється у традиціях, інститутах, праві та моралі. Об'єктивний дух, згідно з Гегелем, переходить у вищу стадію (абсолютний Дух), який проявляється у релігії, мистецтві та науці.

С. Бенхабіб поставила питання про те, чи дозволила Гегелю ця концепція Духу вийти за межі «натуралістичної» основи концепцій гендеру, помістивши міжстатеві стосунки у соціальний, символічний, історичний і культурний світ. З одного боку, він досліджує розвиток індивідуальності у контексті людського суспільства, а з іншого – розділяючи жінок і чоловіків за їхніми статевими ролями, систематизує статеві відмінності як види раціональної антології, що є відображенням глибокої структури Духу. Жінки, на думку філософа, репрезентують принципи

партикулярності, безпосередності, природності і матеріальності, тоді як чоловіки представляють універсальність, посередництво, свободу та суб'єктивність. [16, с. 28–29].

Гегель вивів жінок та пов'язані з ними форми буття і свідомості за сфери громадянського суспільства і моралі. У «Феноменології духу» філософ розглядає сім'ю як нижчу стадію громадянського суспільства і відносить жінку до «нижчого світу», для якої не властива участь у формах духу, які б існували за межами сім'ї. Чоловіки, вважав Гегель, мають додаткову сферу активності, де вони працюють для «універсального» і «етичного».

У «Філософії права» Гегель писав, що жінки відрізняються від чоловіків як рослини від тварин. Принцип, який керує їх розвитком – це відчуття, а не розуміння універсальності, тому фемінне становить загрозу для громадянського суспільства. Таким чином Гегель виключає жінок і жіноче із соціокультурної сфери, але в той же час визначає існування нижчого жіночого світу як необхідну складову громадянського суспільства, оскільки цей світ дозволяє чоловікам розвиватися як самосвідомим етичним істотам зі своїми правами та обов'язками. Результатом такого двоякого підходу є ідея щодо витіснення фемінного у приватну (нижчу) сферу [2, с. 24].

Таким чином, західна політична теорія виправдовувала виключення жінок із суспільно-політичної та економічної сфер. Тому в політології, як і в інших науках, феміністичний напрям виник через незгоду з існуючими філософськими та емпіричними канонами в науковій літературі [17, с. 61–62].

Слово «фемінізм» (лат. femina – жінка) вперше було використано французьким соціалістом-утопістом Ш. Фур'є у кінці XVIII ст., який називав феміністами прихильників жіночого рівноправ'я.

Уперше вимоги щодо громадянської рівності були висунуті жінками під час війни за незалежність у США (1775 – 1783).

Велике значення для розвитку феміністського руху проти соціально-економічної дискримінації жінок мала «Декларація прав жінки і громадянки» французької

письменниці та політичного діяча Олімпії де Гуж, в якій ставилося питання надання жінкам політичних прав, у тому числі виборчого права. Це була реакція на французьку Конституцію 1791 року, яка, всупереч висунутим під час революції гасел щодо свободи і рівності всіх людей, надавала виборчі права тільки чоловікам. У 1793 р. Олімпія де Гуж була страчена [18, с. 165].

Одним з ранніх прибічників політичного егалітаризму був французький філософ і політичний ідеолог часів Французької революції Ж.-А. Кондорсе. Він вважав жінок, так само як і чоловіків, наділеними розумом та моральними ідеями і тому вимагав для них активного і пасивного виборчого права. У своїй статті «Про дарування жінкам громадянських прав» (1790 р.) Кондорсе стверджував, що принцип рівності, проголошений революцією, був спотворений, оскільки половина суспільства не мала можливості брати участь у законодавчій діяльності.

Майже одночасно (у 1792 році) з'явилися праці британської письменниці Мері Уолстоункрафт «Про підкорення жінки» та німецького письменника і державного діяча Теодора фон Гіппеля «Про покращення статусу жінок», в яких ставилися питання покращення становища жінок, зокрема через підвищення рівня освіти. У своїй книзі, яка спричинила у Німеччині бурхливі дискусії, Т. Гіппель закликав також до надання жінкам рівних з чоловіками прав у політиці та професійній діяльності. Участь жінок у державному управлінні, на думку прогресивного мислителя, дозволила б зменшити кількість тиранів та уникнути надмірного марнотратства сил підданих [19, с. 72].

Англійський філософ і суспільно-політичний діяч Дж. Ст. Мілль у 1861 році написав книгу «Підлеглість жінки», яка мала величезний успіх і була перекладена у більш ніж десяти країнах у перші ж роки після видання. У своїй феміністичній роботі Мілль писав, що «шлюб – єдиний вид рабства у повному значенні цього слова, який признається новітніми законами. За законом немає більших рабів – крім господарки кожного дому» [20, с. 57].

На початку ХІХ ст. близькі до фемінізму ідеї були представлені в соціально-філософських концепціях соціалістів-утопістів А. Сен-Симона, Ш. Фур'є і О. Оуена, де необхідною умовою досягнення рівноправного становища жінок у суспільстві була ліквідація приватної власності.

К. Маркс і Ф. Енгельс, які багато в чому наслідували філософію утопічного соціалізму, не вважали проблему пригнічення за статевою ознакою важливою складовою своєї теорії, але їх погляди щодо процесу експлуатації поклали початок розвитку соціалістичного і марксистського напрямів фемінізму [20, с. 166].

Період з 1840-х по 1920-ті роки визначається в сучасній літературі щодо історії жіночих рухів як «перша хвиля» фемінізму, яка характеризується боротьбою жінок за надання їм права голосу на виборах. Англійській термін «суфражизм», який означає виборче право, дав назву цьому феміністичному напрямку. Суфражистки вірили, що через можливість голосувати на виборах жінки зможуть звільнитися від усіх інших форм дискримінації.

Вимоги щодо права голосу висувалися прихильниками ліберальних принципів, такими як М. Уоллстоункрафт, Е. К. Стентон і Дж. Мілль. Вони стверджували, що жінки, як і чоловіки, – це раціональні і самостійні особистості, які повинні мати рівні політичні права, але при цьому допускали можливість існування природних відмінностей між статями. Наприклад, наприкінці ХІХ сторіччя особливо в Америці з'явилася ідея, що жінки є потенційними рятівницями нації і тому їм необхідно надати політичні права для реформування і оздоровлення суспільної сфери. Концепція протиставлення жінки, яка дає життя, та чоловіка, що має схильність до війни і руйнування, ставила акцент не на раціональності жінок, а на їх особливих чеснотах. Такий підхід, який підкреслював природну різницю між чоловіками і жінками, суперечив ліберальним поглядам щодо природних прав і соціальної рівності статей і означав заперечення ідеї, що право голосу є правом особистості [20, с. 94–96; 104–105].

«Друга хвиля» фемінізму пов'язана з активністю ліворадикальних протестних рухів кінця 60-х – початку

70-х років ХХ ст., насамперед студентських. Феміністки «другої хвилі» боролися не за юридичну, а за фактичну рівність жінок, зокрема за можливість не тільки обирати, а й бути обраними у органи влади.

Теоретиком «другої хвилі» фемінізму стала французька письменниця, філософ-екзистенціоналіст С. де Бовуар, яка в своїй книзі «Друга стаття» (1949 р.) виклала основні ідеї, що стали центральними для фемінізму: домінуючі соціальні, економічні та ідеологічні структури патріархату не допускають жінку до матеріальних і інтелектуальних ресурсів соціуму і таким чином відводять їй другорядні ролі [18, с.167].

Сучасна феміністська політична теорія виявляє проблематику, з якою стикається теорія представництва – це протиріччя між необхідністю апелювати до загального «жіночого інтересу» і наявністю у жінок, крім спільних, різних політичних пріоритетів, які є наслідком їх належності до різних соціальних, релігійних, етнічних, вікових груп [21, с.93–97].

На відміну від феміністських концепцій, гендерна теорія розглядає соціальне життя обох статей, їхню поведінку, ролі, характеристики, спільне й відмінне між ними, споглядаючи світ порівняльно, з позиції обох соціо-статевих груп. Вона ставить реальні завдання створення суспільства гендерної рівності через зміни у становищі й статусі обох статей.

Розглянувши різні концепції та ідеї, що безпосередньо торкаються питання ролей статей у суспільно-політичному житті, можна зробити висновок, що процес формування сучасного егалітарного гендерного світогляду був тривалим і складним, але, пройшовши шлях від аристотелівської мізогінії до радикального фемінізму, вилився у помірковану форму – «гендерний підхід». Подальші соціально-економічні трансформації суспільства обов'язково будуть породжувати нові гендерні питання, але, враховуючи сучасні демократичні тенденції, є всі підстави припустити, що ці питання будуть вирішуватися з об'єктивним урахуванням інтересів як чоловіків, так і жінок.

1. Словарь гендерных терминов / [под ред. А. А. Денисовой] // *Женщина и общество: информационный портал*, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.owl.ru/gender/042.htm>
2. Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций / [под общ. ред. О. А. Ворониной]. – М.: МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – 416 с.
3. Чухим Н. Д. Проблематика статі: виникнення та генеза // *Основи теорії гендеру: навч. посібник* / [за ред. Скорик М. М.]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 536 с.
4. Платон. Государство // Платон. Собрание сочинений в 3-х тт. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3. – Ч. 1. – 687 с.
5. Платон. Законы // Сочинения в трех томах. Т. 3. Ч. 2. – М.: Мысль, 1972. – 678 с.
6. Аристотель. О возникновении животных / [пер. В. П. Карпова]. – М. –Л.: Издательство АН СССР, 1940. – 252 с.
7. Аристотель. Политика // Собрание сочинений в 4 т. – М. : Мысль, 1983. –Т. 4. – 830 с.
8. Воронина О. А. Оппозиция материи и духа: гендерный аспект // *Вопросы философии*. – 2007. – № 2. – С. 56–65.
9. Рябова Т. Б. *Женщина в истории западноевропейского средневековья*. Иваново : Изд. центр «Юнона», 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.genderstudies.info/sbornik/sbornik15.htm>
10. Franklin M. *Boccaccio's Heroines: Power and Virtue in Renaissance Society (Women and Gender in the Early Modern World)*. – Ashgate: Aldershot, 2006. – 205 p.
11. Пизанская К. Из «Книги о Граде Женском» / [пер. Ю.П. Малинина; под ред. Ю.Л. Безмертного] // *Пятнадцать радостей брака и другие сочинения французских авторов XIV – XV веков*. – М.: АСТ, 1991. – С. 218–256.
12. Кочкина Е. В. Разработка феминистской политологической концепции: изменяющаяся роль женщины и пересмотр теории политики // *Хрестоматия по курсу «Основы гендерных исследований*. – М.: Московский центр гендерных исследований, 2000. – С. 153–158.
13. Butler M. A. *Early Liberal Roots of Feminism: John Locke and the Attack on Patriarchy* // *The American Political Science Review*. – 1978. – Vol. 72, № 1. – P. 135–150.
14. Weiss P. A. *Gender Community: Rousseau, Sex, and Politics*. – New York : New York University Press, 1993. – 189 p.
15. Введение в гендерные исследования: учеб. пособие для студентов вузов / Костикова И. В. и др.; под общ. ред. И. В. Костиковой. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 235 с.

16. Benhabib S. On Hegel, Women and Irony // Feminist Interpretations of G. W. F. Hegel / Edited by P. J. Mills. – University Park: The Pennsylvania State University Press, 1996. – P. 24 – 43.

17. Кэрролл С. Дж. Феминистские вызовы политической науке / С. Дж. Кэрролл, Л. М. Зерилли // Общественные науки и современность. – 2001. – № 6. – С. 61–83.

18. Сирота Н. М. Идеологии и идеологические течения: классическое наследие и современность: учеб. пособие / Н. М. Сирота. – СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2009. – 189 с.

19. Успенская В. И. Суфражизм в истории феминизма // Женщины в социальной истории России / В. И. Успенская. – 1997. – С. 70–80.

20. Цит. за: Брайсон В. Политическая теория феминизма. Введение / В. Брайсон. – М. : Идея-Пресс, 2001. – 302 с.

21. Чикалова И. Гендерная проблематика в политической теории. // Введение в гендерные исследования. Ч. I: учеб. пособие / [под ред. И. А. Жеребкиной] / И. Чикалова. – Харьков: ХЦГИ, 2001. – 708 с.